

УДК 82.09(71)

І. М. Тимейчук

*Рівне***БІБЛІЙНІ АЛЮЗІЇ У РОМАНІ-ДИСТОПІЇ М.
ЕТВУД «ІСТОРІЯ СЛУЖНИЦІ»**

Проаналізовано роман-дистопію канадської письменниці М. Етвуд «Історія Служниці» через призму інтертекстуальних посилань на Біблію як прецедентний текст та окреслено основні проблеми твору.

Ключові слова: дистопія, інтертекстуальність, алюзія, Біблія Проанализирован роман-дистопия канадской писательницы М. Этвуд «История Служанки» сквозь призму интертекстуальных ссылок на Библию как прецедентный текст, а также определены основные проблемы произведения.

Ключевые слова: дистопия, интертекстуальность, аллюзия, Библия

This article deals with the dystopia of the Canadian author, Margaret Atwood, The Handmaid's Tale (1985). We have analyzed the text with the help of intertextual connections with the Bible.

Key words: dystopia, intertextuality, allusion, Bible.

У 1985 р. видавництво «МакКлелланд енд Стюарт» опублікувало приголомшливий книгу канадської письменниці М. Етвуд «Історія

Служниці». Роман-дистопія, події якого відбуваються у недалекому майбутньому, у тоталітарно-теократичній державі Гілеад, вразила світ ремінісценцією історичних подій, літературних творів та біблійних текстів. Інтертекстуальний акцент допоміг М. Етвуд звести роль автора до мінімуму та водночас, збільшивши роль читача, досягнути розмаїття сприйняття її книги, аби свідомість кожного наступного поціновувача твору генерувала свій унікальний зміст.

Роман «Історія Служниці» отримав безліч нагород, серед яких нагорода генерал-губернатора (1985), Артура Кларка (1987). Він номінувався на нагороду «Небула» (1986), «Прометей» (1987) та премію Букера (1986). Його забороняли читати у школах, за його сценарієм зняли фільм, записали радіопрограму, поставили оперу та виставу. Хоча книгу «Історія Служниці» досліджували у всіх країнах світу, завдяки перехресним стежкам інтертекстуальності та нескінченній грі значень, її зміст настільки багатогранний, що навіть сьогодні вона не втрачає своєї актуальності та є однією з найдискутованіших у світі. Творчість М. Етвуд зокрема вивчали зарубіжні дослідники Дж. Вудкок, Ш. Грейс, М. Дворак, Ф. Дейві, К. Мойзан, Дж. Мосс та ін., та дослідники в Україні: М. Воронцова, А. Злобіна, В. Івашев, Н. Овчаренко, І. Прохорова, Л. Романчук та Ю. Жаданов.

Мета статті розглянути реалізацію інтертекстуальності у романі-дистопії М. Етвуд «Історія Служниці» через призму біблійних алюзій. Основним методом, який використовуватиметься у статті, є метод інтертекстуального аналізу.

Постмодернізм увібрав у себе світовий культурний та літературний досвід. Зважаючи на це, характерною рисою літератури постмодернізму є її гіперрецептивність – «схильність до рецепції будь-яких фактів із культурно-історично дискурсу всього людства; передовсім і найактивніше – із творів світової літератури» [4]. У постмодерній літературі гіперрецептивність реалізує себе у формі інтертекстуальності, яку вважають «першоосною літератури» [7, с. 49].

Термін «інтертекстуальність», який ввела у 1967 р. теоретик постструктуралізму Ю. Крістева для позначення спектру міжтекстуальних відносин, став не лише ключовим у літературі постмодернізму, але й центральним у працях провідних постструктуралістів. Феномен інтертекстуальності досліджували Ф. де Соссюр, Ж. Деррида, Ю. Крістева, Р. Барт, У. Еко, Г. Аллен, В. Ірвін, Н. П'єге-Гро, М. Ріффатер, Ж. Жаннет, Н. Науменко, Ю. Ковбасенко та ін.

Критик В. Ірвін наголошує на багатогранності використання та тлумачення терміна: «термін отримав майже стільки тлумачень скільки разів його використовували, починаючи від автентичного визначення Крістевої до тих, хто використовує його як стилістичну одиницю для вираження алюзії» [11, с. 228]. Подібної думки притримується Г. Аллен: «Інтертекстуальність це один з найбільш використовуваних та неправильно витлумачених термінів у сучасному словнику літературної

критики» [10, с. 2]. Інтертекстуальність як сучасний феномен літератури та культури бере свої витoki з лінгвістичних основ ХХ ст., зокрема з міркувань Ф. де Соссюра. Кожен конкретний текст (*parole*) він розглядав як частину системи прецедентних текстів (*langue*). Відповідно точки перетину є репрезентацією інтертекстуальності. Ю. Крістева вважала, що текст автора не є первісним чи, іншими словами, оригіналом, насправді це компіляція уже існуючих текстів. Вона називає таку компіляцію «перестановкою або пермутацією текстів», де «кілька речень, які взято з інших текстів, перетинаються та нейтралізують одне одного» [15, с. 36.].

Написання роману «Ім'я троянди» про середньовічне життя у монастирі змусило У. Еко теж замислитись над поняттям інтертекстуальності. За словами автора, аби написати роман, йому знадобилась «маска» середньовічності, тому він поринув у літературу, стиль та манеру письма тієї доби: «Вони говорили до мене, і звільнили мене від сумнів. Звільнили від сумнівів, але не від відлунь інтертекстуальності. Отож, я відкрив для себе те, що раніше було відомо усім письменникам (і що вони нам неодноразово повторювали): книги завжди розповідають про інші книги, і кожна історія переповідає вже розказану історію» [13, с. 19–20].

Французький теоретик літератури Р. Барт вбачав джерело інтерпретації тексту не в процесі написання, а в процесі читання: «Автор повинен померти, як тільки він дописав книгу. Щоб не збити її з власного шляху» [17, с. 11]. Проголосивши «смерть автора», Р. Барт наголосив, що текст – це багатомірний простір, який складається з цитат з різних культурних джерел: «Кожен текст є інтертекстом; інші тексти присутні в ньому на різних рівнях в більш чи менш впізнаваних формах: тексти попередньої культури і тексти культури, яка оточує. Кожен текст є новим полотном, зітканим із старих цитат» [3, с. 102–103].

На думку сучасного ірландського літературознавця Г. Аллена, автора книги «Інтертекстуальність», неможливо говорити про оригінальність чи унікальність мистецтва у добу постмодернізму: «сучасні теоретики стверджують, що твори, незалежно від того чи мова йде про літературу чи про мистецтво, не мають ізолюваного змісту» [10, с. 1]. Процес читання, як вважає автор, це – «рух від тексту до тексту. Значення існує між текстами», де кожен окремий текст стає частиною „мережі текстуальних зв'язків» [10, с. 1]

Французький критик та теоретик М. Ріффатер зміщує акцент у своєму визначенні терміну, з цитування тексту як такого, на його сприйняття читачем, тому, у його розумінні, інтертекстуальність – це «сприйняття читачем відносин між цим твором та іншими – попередніми або наступними – творами» [12].

Н. П'єге-Гро у «Вступі до теорії інтертекстуальності» розглядає два способи співвідношень інтертекстуальності: «*in absentia* (наприклад, у випадку з алюзією)» [7, с. 48], тобто своєрідний натяк або ж таке собі непряме посилання, яке доступне обізнаному читачу, та «*in praesentia* (як у

випадку із цитатою)» [7, с. 48], тобто використання цитати з метою зорієнтувати читача на певний аспект. Таким чином, вона підсумовує «інтертекстуальність – це загальноприйняте поняття, яке охоплює такі різноманітні форми, як пародія, плагіат, перезapis, колаж і т. д.» [7, с. 48].

М. Ріффатер пропонує розрізнити факультативну та необхідну інтертекстуальність. Останню читач: «не може не помічати, оскільки інтертекст залишає в тексті неминучий слід, таку-собі формальну константу, яка виконує роль імперативу і скеровує процес розшифрування цього повідомлення в його літературному аспекті» [12].

Французький теоретик структуралізму Ж. Жаннет розрізняє п'ять видів взаємодій текстів: 1) інтертекстуальність як співіснування двох і більше текстів в одному (цитата, алюзія, плагіат, екранізація, інсценування і т. д.); 2) паратекстуальність як співвідношення тексту до його заголовку, післямови, епіграфу і т. д.; 3) метатекстуальність як посилання на свій передтекст з метою прокоментувати або прокритикувати; 4) гіпертекстуальність як висміювання та пародіювання одного тексту іншим; 5) архітекстуальність як зв'язок творів на жанровому рівні [14, с. 1–2].

Серед українських дослідників слід відзначити визначення Н. Науменко: «поняття інтертексту найперше означає сукупність цитат, алюзій, ремінісценцій, символів одного твору, що набувають нового значення та забарвлення в контексті іншого твору» [5, с. 20].

Однією з найуживаніших інтертекстуальних складових є алюзія (з лат. – *allusio*, яке утворене від дієслова *ludere*, яке означає «грати», та від французького слова *allusion* – натяк) – «художньо-стилістичний прийом, натяк, відсилання до певного літературного твору, сюжету чи образу, а також історичної події з розрахунку на ерудицію читача, покликаною розгадати закодований зміст» [8]. Оскільки алюзія є текстуальною проекцією на загальновідомий історичний, релігійний, міфологічний, літературний або соціальний факт, який у трактуванні автора набуває абсолютно нових рис тлумачення, то у творах вона може виконувати роль підказки на розвиток сюжетної лінії, порівняння, іронії або сатири.

Книга «Історія Служниці» М. Етвуд прочитується як пряма алюзія на біблійний текст. У романі багато біблійних назв, наприклад, назви магазинів: «Молоко та мед», «Усіляка плоть», «Хлібáта риби» та ін.; також, наприклад, назва клуб для розваг чиновників – дім розпусти, носить назву «До Іезавель». У героїв роману – релігійні імена: Luke з англ. – Лука, Martha з англ. – Марта, Moira – гельської Марія, Nick скорочено від Nicholas з англ. – Миколай. Державу очолюють військові Командори Віруючих або, як їх ще називають, Охоронці Віри. Порядок підтримує армія – Ангели, Ангели Апокаліпсису, Ангели Світла та поліція – Очі Господні. Жителі Гілеаду постійно підсвідомо та усвідомлено цитують Біблію. З огляду на усе це, логічним видається аналіз реалізації посилань у «Історії Служниці» на Біблію як прецедентний текст.

Перший епіграф до книги «Історія Служниці» – цитата з Біблії, – є основною паратекстуальною складовою, в якій прочитується провідна думка

дистопії М. Етвуд – дітонародження: «І побачила Рахіль, що вона не вродила Якову. І заздрила Рахіль сестрі своїй, і сказала до Якова: „Дай мені синів! А коли ні, то я вмираю!” І запалився гнів Яковів на Рахіль, і він сказав: „Чи я замість Бога, що затримав від тебе плід утроби?” І сказала вона: „Ось невільниця моя Білга. Прийди до неї, і нехай вона вродить на коліна мої, і я також буду мати від неї дітей”» (Буття, 30:1-3).

Більша частина жінок у створеній внаслідок перевороту у США Республіці Гілеад – безплідна. Уряд вирішив розв’язати цю проблему шляхом виокремлення у суспільстві фізично здорового жіночого класу – Служниць, яких зобов’язували народжувати дітей для очільників держави – Командорів та їх Дружин. Аби узаконити своєрідну зраду чоловіків та примус жінок до дітонародження Командори обґрунтували своє нововведення текстом з Біблії та обмежили своєрідною Церемонією запліднення. Ритуал починався з прочитання Книги Буття 30:1-25. Після цього Командор, його Дружина та Служниця піднімались до спальні, де чоловік запліднював Служницю у присутності своєї Дружини. Новонароджену дитину залишали Дружині, а Служницю переводили до нового Командора. Своєрідна схема мала забезпечити процвітання Республіки.

У романі «Історія Служниці» теократична держава Гілеад займає територію сучасного Кембриджа, США, штат Масачусетс. М. Етвуд обрала саме це місто, з огляду на те, що його було засновано у 1630 році групою пуританців з Англії. Вона пояснила свій вибір у інтерв’ю для газети «Нью Йорк Таймз»: « У Північній Америці часто можна почути вислів: „Тут таке не трапиться”, але незабаром це таки трапилось. Пуритани проганяли тих , хто з ними не погоджувався, тому безглуздо припускати, що на цій території немає засівів їхніх ідей. Саме з цієї причини події моєї книги відбуваються у Кембриджі» [16]. Представники цієї протестантської течії свято вірили в те, що в цьому місті Нового Світу вони зможуть створити міцну релігійну общину . Назва країни є алюзією на біблійне місто Гілеад, історію про яке авторка спроектує на сюжет роману. Вперше у Біблії назву « Гілеад» вжито у Першій книзі Мойсея Буття (31:45-47): «І взяв Яків каменя, і поставив його за пам’ятника. І сказав Яків браттям своїм: „Назбирайте каміння”. І назбирали каміння вони , та й зробили могилу, і їли там на тій могилі. І назвав її Лаван: Егар-Сагадута (з арамейської – могила свідчення), а Яків її назвав: Гал-Ед (могила свідок)». Інтертекстуальне посилання – Гілеад, як могила свідок, – розгортає дії роману – у країні, де пануватиме смерть та яка буде свідком людських діянь.

Засноване поблизу гори місто Гілеад згадується у Книзі Суддів (11:1-40). Гілеадянин Їфтах, який вів війну з Амоновими синами, молив Бога подарувати йому перемогу, і за це пообіцяв принести Господу в жертву того, хто після війни першим вийде його зустрічати з будинку. Їфтах переміг, а коли повернувся додому, то йому назустріч вибігла його єдина дитина. Батько сказав доньці, що він повинен принести її в жертву, вона ж, в

свою чергу, попросила дати їй час, щоб оплакати на горі своє дівування . Згодом Їфтах приніс дочку в жертву: «Вернулася вона до батька свого, а він учинив над нею свою обітницю, яку обіцяв був, і вона не пізнала мужа . І сталося це звичаєм в Ізраїлі: рік-річно ходять Ізраїлеві дочки поплакати за дочкою гілеадянина Їфтаха, чотири дні в році» (Суд. 11:39). Ця біблійна історія знайшла своє відображення у романі М. Етвуд у двох основних розгорнутих проблемах. По-перше, це проблема жінки, яка не може виконати свій материнський обов'язок – народити дитину. По-друге, жінка не може послухатись свого батька, і не тільки тому , що він її батько, а тому, що він в першу чергу представник сильної статі. У романі М. Етвуд жінка, як інша від чоловіка, як представниця «другої статі», не має права послухатись чоловіка. Дружина Командора не може не схвалити появу Служниці. Служниця, в свою чергу, не може відмовитись від своєї суспільної функції народжувати дітей від очільників держави. Таким чином лише алюзія на назву держави в романі є втіленням проблем феміністичного характеру: дітонародження та опозиції чоловік-жінка.

В Книзі від Пророка Осії (6:8) подається вже опис морального занепаду міста: «Вони заповіт Мій порушили, мов той Адам, вони там Мене зрадили. Гілеад, місто злочинців, повне кривавих слідів». Врешті- решт у місті почався повний безлад: мешканці відходять від своєї віри в Бога, ними керує обман та жадоба. Згідно з розповіддю Єремії (8:17-22), люди залишаються глухими до прохань Бога повернутись до праведного способу життя, тому він вирішує покарати їх: «Ось Я пошлю проти вас тих вужів та гадюк, що немає закляття на них і вони вас кусатимуть... Яка моя втіха у смутку? Болить мені серце моє... Чи немає бальзаму в Гілеаді? Чому нема вилікування для доньки народу Мого?» Алюзія на цю біблійну історію є поясненням не лише утворення тоталітарного суспільства держави у творі, але й переходу від утопічних до дистопічних поглядів людства.

Проводячи паралелі з Біблією, можна розкласти історичну парадигму розвитку країни, описаної М. Етвуд, від демократичного суспільства до дистопічного. У романі події відбувались наступним чином: «Напевно, тому у них і вийшло – в якусь мить, ніхто не міг це наперед передбачити. Якби в обігу були портативні гроші , їм би було набагато важче. Це вже було після катастрофи, коли застрелили президента, з автоматів розстріляли уряд і армія оголосила надзвичайний стан. Все звалили на фанатиків-ісламістів. Зберігайте спокій, казали по телевізору. Все під контролем» [9, с. 227]. На перший погляд видається, що країна просто намагається оговтатись від шоку, проте далі події починають набирати обертів: «І тоді призупинили Конституцію. Сказали, що на деякий час. Навіть вуличних заворушень не було. Всі вночі сиділи вдома і дивились телевізор, шукаючи хоч яке керівництво . Навіть конкретного ворога не було» [9, с. 228]. М. Етвуд описує тишу перед бурею з першими відлуннями грому: «В газетах ввели цензуру, деякі закрились – казали. Що з міркувань безпеки. Почали з'являтися застави та Особисті перепустки. Все це схвалили: краще

перестрахуватись» [9, с. 228]. Врешті-решт, зміни призвели до повного ущемлення жіночої частини суспільства на користь чоловіків: «Жінки більше не мають права володіти нерухомим майном, сказала вона. Новий закон» [9, с. 233]. Масове невдоволення новими законами миттєво придушувалось: «Саме собою, шли демонстрації: натовпи жінок і кілька чоловіків. Але не так масштабно, як можна подумати. Напевно, всі перелякались. А коли з'ясувалось, що поліція, чи військові, чи хто вони такі були, відкривають вогонь, як тільки починається демонстрація, демонстрації припинились» [9, с. 235].

Основні принципи існування нової держави цілковито опираються функції та обов'язки жінки у суспільстві. У романі жінка постає перед читачем жертвою не лише обставин, але й світу, яким керують чоловіки. На думку М. Ю. Воронцової, М. Етвуд, написавши книгу «Історія Служниці» та створивши на папері теократичну державу Гілеад, мала на меті «захистити „хороших” жінок від „поганих” чоловіків, які у ХІХ ст. не дозволили їм брати участь у голосуванні, отримувати освіту, та відводили жінкам лише роль домогосподарок» [2, с. 61]. Роман слугує застереженням, адже М. Етвуд показує, яким чином дії уряду, що засновуються на окремих біблійних текстах, стають законами, а біблійні тексти, які тлумачиться по-іншому, доводять ситуацію до абсурду. М. Етвуд наголошує, що яким би законослухняним та набожним не було суспільство, справи його не покращуються і «немає бальзаму в Гілеаді». Насправді, ніхто не дотримується законів і всі живуть подвійним, підпільним, колишнім життям. Командорам не цікаво із завжди одягненими у блакитне Дружинами, тому вони відвідують клуб «До Іезавель» і таємно розважаються зі Служницями. Служниці, у свою чергу, не вагітніють від Командорів, бо ті безплідні, але уряд Гілеаду визнає лише жіноче безпліддя. З огляду на це, Дружини підштовхують Служниць вагітніти від гінекологів, водіїв, охорони і т. д.

У романі М. Етвуд гостро описано проблему втручання держави в особисте життя громадян. Уряд теократичної країни Гілеад здійснює контроль за допомогою стражів таємної поліції та шпигунів, так званих Ангелів та Очей, які за законом є Очима Бога. Біблійна алюзія на слова з Псалму (33:18): «Ось око Господнє на тих, хто боїться його», – характеризує суспільство паноптикуму. Теорію паноптизму, яка, на думку М. Фуко, є наочним втіленням дисциплінарної влади [3, с. 84], запропонував Дж. Бентам наприкінці ХVІІІ ст. Він спроектував в'язницю «Паноптикон», де камери розташовувались б по колу, навколо центральної оглядової вежі. В ув'язнених було відчуття, що за їх поведінкою постійно стежать та контролюють кожен аспект їх життя. У суспільстві, яке змальовує М. Етвуд, панує такий же принцип, проте в центрі замість оглядової вежі не просто теократичний уряд Гілеаду, а Бог. Суспільство-паноптикон є характерним для дистопічної літератури. Найвиразніше цю паралель можна провести із дистопією Дж. Оруелла «1984», який у всіх приміщеннях свого роману розташовує екран з обличчям, що відслідковує кожен крок жителів країни:

«Монітор був одночасно приймачем та передавачем <...> Звичайно, ніколи не можна знати напевно, стежать за тобою чи ні. Можна лише здогадуватись, як часто та в якій послідовності Поліція Думки підключається до тієї чи іншої квартири. Дуже ймовірно, що вони спостерігають за усіма та постійно. В кожному випадку, вони могли підключитись до вашої лінії в будь-який момент» [7, с. 8]. Проте дистопія М. Етвуд суттєво відрізняється від своїх попередників, адже авторка основний акцент робить не на тоталітарному, а на біблійному аспекті.

Символ всевидючого Ока є одним з провідних у Біблії. Наприклад, у Другій Книзі Хроніки (16:9) сказано: «Бо очі Господні дивляться по всій землі...» та у Книзі Повістей Соломонових (15:3): «Очі Господні на кожному місці, – позирають на злих та на добрих». Головна героїня роману – Служниця Оффред – постійно підозрює людей, які її оточують, в тому, що вони є представниками таємної поліції: «Можливо, це була перевірка – подивитись, що я зроблю. Можливо, він Око» [9, с. 28]. М. Етвуд, використовуючи цей біблійний символ, описала основний принцип суспільства дистопії. Жителі Гілеаду живуть у постійному страху зробити чи сказати щось не так. Вони ніколи не можуть бути впевнені в тому, що людина, яка стоїть поруч, не представник Очей. Авторка описує найкращий спосіб контролювати велику кількість населення – вселити недовіру до кожного з її жителів щодо один до одного. Цей фактор пояснює, чому у країні мало повстань, адже стати зрадником держави прирівнюється до самогубства. За допомогою біблійної алюзії М. Етвуд втілює основне правило дистопічної влади – стежити та контролювати у теократичному суспільстві.

Наступним інтертекстуальним елементом книги «Історія Служниці» є символ Стіни (колишня стіна Гарвардського університету), яку зведено на лінії кордону держави і яка відгороджує Гілеад від зовнішнього світу. Символ кордону, межі чи стіни є характерним для дистопічної літератури. Так Є. Зам'ятін у книзі «Ми» навколо Єдиної Держави звів Зелену Стіну, за якою залишились недоглянуті ліси, нерівномірно розподілене сонячне проміння та «весь неправильний та непрозорий світ» [2, с. 22]. М. Етвуд в «Історії Служниці» не лише відгороджує один світ від Іншого (Гілеадського), але й розгортає цю алюзію на біблійній основі, як мур, який оберігає віруючих Гілеаду від інших безбожних людей, немов та стіна навколо нового Єрусалима з Одкровення від Іоанна Богослова (21:12).

Окрім, так званої «захисної» функції Стіна у романі «Історія Служниці» виконує ще ув'язнюючу роль, адже жителі Республіки не мають права виїжджати за межі країни. Стіна вселяє жах у жителів держави, слугує постійним нагадуванням того, що трапляється з порушниками закону Гілеаду, тобто є наочним втіленням влади та всемогутності уряду. У другій главі роману Служниця Оффред разом з іншою Служницею Офглен йдуть за покупками, а назад прогулюються повз Стіну. В мур вмонтовано великі крюки, на які наколюють тіла порушників закону. Таким чином у країні

страчують проповідників інших релігій; лікарів, які в минулому робили аборти; Дружин, які вбивають Служниць під час вагітності; Служниць, які відмовились виконувати свої обов'язки; втікачів та представників інших категорій населення. У романі М. Етвуд символ Стіни є наочною демонстрацією влади держави над жителями та спосіб маніпуляції: «Біля головних воріт на Стіні теліпаються шість нових тіл – руки зв'язані спереду, голови в білих мішках схилені на плечі. Судячи з усього зранку проводили Чоловіче Позбавлення. Я не чула дзвонів. Напевно, звикаю. Ми зупиняємось разом, ніби по сигналу, і дивимось на трупи. І нічого, що дивимось. Нам і слід дивитись, вони для того і висять на Стіні, щоб їх побачило якомога більше народу. Інколи тіла висять по кілька днів, доки не з'явиться нова партія» [9, с. 41]. Кожен, хто вчиняє непослух, опиняється на Стіні. Опис Стіни як місця страти, наочності та глумління над мертвим тілом у романі М. Етвуд є алюзією на біблійну історію про ізраїльського царя Саула, який був помазаний Богом. Коли Саул вчинив непослух, Господь відвернувся від нього. Філістимляни пішли війною на Ізраїль і Саул зрозумів, що цього разу він програє, тому наклав на себе руки. Філістимляни захопили місто та знайшли труп царя ізраїльтян біля воріт і вчинили з ним розправу: «І вони стягли йому голову, і поздирали зброю його, і послали в філістимські краї навколо, щоб сповістити в домах їхніх божків та народів. І вони поклали зброю його в домі Астарти, а тіло його прибили на мурі Бет-Шану» (1 Сам. 31: 9–10).

Алюзія символу Стіни є важливим сюжетотворчим чинником роману, оскільки з кожним приходом головної героїні до муру її почуття та думки змінюються, розкривається наростання бунту та бажання боротьби. Оффред ходить до Стіни, щоб подивитись, чи не з'явилося на ній тіло її чоловіка – Люка. Жахлива картина смерті на Стіні, що її змальовує авторка, та думки, що тривожать головну героїню, надають роману трагічності та підкреслюють криваву жорстокість тоталітарного режиму. Цим антиутопія М. Етвуд відрізняється від книг її попередників – авторів-чоловіків. Дж. Оруел, Є. Зам'ятін, Р. Бредбері та інші у своїх романах ловлять зрадників держави, катують їх, зомбують, перероблюють, змушують зізнатись у своїх вчинках, як гріхах та розкаяться. Згодом таку людину «перероблену» та зі зламанною силою волі відпускають «на волю». У чоловічій антиутопії жорстокість завуальовано за ідеями «гуманного» ставлення до злочинців та віри у виправлення людини та надання шансу їй змінитись. «Історія Служниці» описує крайнощі дистопічного суспільства, адже до всіх, хто порушив закон застосовується найвища міра покарання – смертна кара, та вивішування тіла на Стіну для огляду. Використання паралелей з Біблією, щодо символу Стіни, відіграє не менш важливу роль і у романі М. Етвуд «Історія Служниці», оскільки це є одним з основних чинників не лише створення теократії, але й надання книзі особливих рис у порівнянні з іншими антиутопіями. Більше того, якщо забрати цю біблійну алюзію, то фактично втрачається основний

засіб авторки продемонструвати силу влади тоталітарної держави Гілеад керувати життям її громадян.

Крім основних біблійних алузій існує ряд другорядних, за допомогою яких М. Етвуд наводить контури теократії Гілеад. Наприклад, щоденне вітання між Служницями: «Благословенний плід» є частиною Благословення тим, хто слухається Господа з П'ятої Книги Мойсеєвої – Повторення Закону (28:2-4): «І прийдуть до тебе всі отці благословення, і досягнуть тебе, коли ти слухатимешся голосу Господа, Бога свого. <...> Благословенний плід утроби твоєї, і плід твоєї землі, і плід худоби твоєї, порід биків твоїх і котіння отари твоєї!» У цьому благословенні описуються всі надії та сподівання Гілеаду: «Господь поставить тебе Собі за святий народ... І побачать усі народи землі, що Господнє Ім'я кличеться на тобі, – і будуть боятись тебе. І Господь дасть тобі добрий приріст у плоді утроби твоєї, і в плоді худоби твоєї». На перший погляд, прагнення уряду Гілеаду є добрими, але з огляду на засоби, які використовуються задля досягнення мети, обрії описаного в Біблії раю стають для цієї держави недосяжними. М. Етвуд піднімає у романі питання чи ж виправдовує мета засоби.

Послуговуючись інтертекстуальними та паратекстуальними зв'язками з прецедентним текстом – Біблією, М. Етвуд окреслила основні проблеми роману-дистопії «Історія Служниці»: життя та виживання у теократичній державі, наслідки необмеженої влади тоталітарного уряду, функція жінки у суспільстві та опозиція чоловік-жінка. Подальший аналіз книги через призму біблійного тексту, по-перше, дозволить ширше описати проблематику роману та розкрити особливості характерів героїв; по-друге, виокремити творчість М. Етвуд серед інших письменників у Канаді та світі.

Бібліографічні посилання

1. Воронцова М. Ю. Маргарет Етвуд и проблема феминизма / М. Ю. Воронцова // Вестник СевГТУ. – Севастополь: СевГТУ, 2003. – Вип. 45. – С. 56-63.
2. Замятин Е. Мы / Е. Замятин – М.: Изд-во «Капик», 1995. – 274 с.
3. Ильин И. П. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа / И. П. Ильин – М.: Интрада, 1998. – 255 с.
4. Ковбасенко Ю. І. Література постмодернізму: По той бік усіх боків [Електронний ресурс] // Зарубіжна література в навчальних закладах. – К., 2002. – № 5. – С. 2-12 – Режим доступу: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/288/>
5. Науменко Н. В. Інтертекстуальність музичного символу в образній структурі тексту (в новелах І. Франка, О. Кобилянської, М. Яцкова) / Н. В. Науменко // Слово і час. – 2002. – № 11. – С. 20-25.
6. Оруэлл Дж. 1984 / Дж. Оруэлл – М.: Изд-во «Капик», 1992. – 299 с.
7. Пьеге-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности / Н. Пьеге-Гро. – Пер. с фр. / Общ. ред. и вступ. ст. Косикова Г. К. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 240 с.
8. Словник літературознавчих термінів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/34cqq.html>
9. Етвуд М. Рассказ Служанки / М. Етвуд – М.: Эксмо, 2006. – 414 с.
10. Allen G. Intertextuality / G. Allen – L.: Routledge, 2000. – 238 p.
11. Ashcroft B., Griffith G., Tiffin H. Post colonial studies: key concepts / B. Ashcroft, G. Griffith, H. Tiffin – 2nd edn. – Routledge: Taylor & Francis Group, 2007. – 292 p.

12. Delrue E. Les enjeux intertextuels dans *La Busca* et *Mala hierba* de Pío Baroja [Electronic resource] / Cahiers de Narratologie [En ligne], 2006. – №13. – Mode of access: <http://narratologie.revues.org/326>
13. Eco U. Postscript to *The Name of the Rose* / U. Eco– CA: Harcourt Brace Jovanovich, 1984. – 84 p.
14. Genette G. *Palimpsests: Literature in the Second Degree* / G.Genette. – Lincoln: University of Nebraska Press, 1997. – 490 p.
15. Kristeva J. The Bounded text [Text] / J. Kristeva // *Desire Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. – New York: Columbia, 1980. – P. 36–63.
16. McCarthy M. Book Review *Handmaid's Tale* February 9, 1986 [Electronic resource] / M. McCarthy – *The New York Times*. – NY, 02.09.1986. – Mode of access: <http://www.nytimes.com/books/00/03/26/specials/mccarthy-atwood.html>
17. Vassar J. S. *Recalling a Story Once Told: An Intertextual Reading of the Psalter and the Pentateuch* / J. S. Vassar– Macon, Ga: Mercer University Press, 2007 – 155 p.

Надійшла до редколегії 15.02.2013 р.